

Received: 29.12.2020
Accepted: 10.02.2021
Published: 30.03.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. 1: s. 217-229
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.2536
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Aleksandra Partyk^{*}
Nr ORCID: 0000-0003-3196-6601

ZWIĘKSZONE KOSZTY WYŻYWIENIA JAKO SKŁADNIK ODSZKODOWANIA Z TYTUŁU USZCZERBKU NA ZDROWIU – UWAGI NA TLE ORZECZNICTWA SĄDOWEGO. PROBLEMY MATERIALNOPRAWNE I PROCESOWE

INCREASED FOOD COSTS AS A COMPONENT OF COMPENSATION FOR DAMAGE TO HEALTH – COMMENTS ON COURT RULINGS. MATERIAL LAW'S AND PROCEDURAL LAW'S ISSUES

Streszczenie: Przedmiotem badań stanowiących podstawę niniejszego artykułu jest problematyka dopuszczalności uzyskania przez osoby poszkodowane zwrotu poniesionych wydatków na żywność w okresie rekonwalescencji w ramach przysługującego im roszczenia odszkodowawczego. Celem przeprowadzonych badań było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy w świetle dotychczasowego dorobku orzecznictwa sądów odszkodowanie należne osobom, które poniosły uszczerbek na zdrowiu, może obejmować poczynione przez te osoby wydatki na żywienie w okresie dochodzenia do zdrowia. Badania opierają się na metodzie dogmatycznej, badaniu aktualnego stanu prawnego oraz na analizie wybranych orzeczeń sądowych zapadłych w sprawach odszkodowawczych, w których poszkodowani obejmowali roszczeniami odszkodowawczymi wydatki poniesione tytułem kosztów żywienia. Uzupełnienie wskazanych metod badawczych stanowi przegląd wypowiedzi przedstawicieli nauki prawa w przedmiotowej kwestii. Praktyka orzecznicza judykatury w materii obejmowania odszkodowaniem przyznawanym osobom, które poniosły uszczerbek na zdrowiu poniesionych przez nie kosztów żywienia w okresie rekonwalescencji jest niejednorodna i nie został wypracowany dominujący model rozstrzygania o roszczeniach tego rodzaju. Ocena orzecznictwa w tego typu sprawach prowadzi do wniosku, że w praktyce sądowej możliwość zaliczenia wydatków na żywność do zasądzonych na rzecz poszkodowanego świadczeń odszkodowawczych uzależniona jest od konkretnych okoliczności danego przypadku, a także od wykazania odpowiedniej inicjatywy dowodowej przez strony procesu.

Słowa kluczowe: prawo cywilne, roszczenie odszkodowawcze, szkoda; koszty związane z wyżywieniem.

---

^{*} dr; Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: apartyk@afm.edu.pl

Summary: This article concerns on presenting the issue of the admissibility of obtaining reimbursement of food expenses incurred by victims during their convalescence as part of their claim for compensation. The purpose of the research was to answer the question whether, in the light of the achievements of the court's jurisprudence to date, the compensation due to persons who have suffered damage to their health may include their food expenses during the period of their recovery. The research is based on a dogmatic method, an examination of the current legal status and an analysis of selected court rulings made in compensation cases, in which the injured parties covered with compensation claims the expenses incurred for food costs. The research methods indicated are supplemented by a review of statements made by representatives of the legal science on the subject. The jurisprudence practice of the judiciary in the matter of covering the compensation granted to persons who have suffered damage to their health for the cost of meals during their convalescence is uneven and no universally applicable model of resolving such claims has been developed. The assessment of the jurisprudence in cases of this type leads to the conclusion that in court practice, the possibility of including food expenses in the awarded compensation benefits for the injured party depends on the specific circumstances of a given case, as well as on the parties to the proceedings demonstrating appropriate evidence initiative.

Keywords: civil law, claim for compensation, damage, food costs

WSTĘP

Zgodnie z art. 444 § 1 k.c.¹ w razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia naprawienie szkody obejmuje wszelkie wyniki z tego powodu koszty. Przedmiotowa regulacja stanowi podstawę prawną roszczeń odszkodowawczych, jeśli osoba poszkodowana czynem niedozwolonym poniosła wydatki wynikłe z uszkodzenia jej ciała lub rozstroju zdrowia². Ustawodawca obok art. 415 k.c., wprowadzającego zasadę, że kto z winy swojej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia, przewidział szereg przepisów szczególnych odnoszących się do zakresu roszczeń odszkodowawczych. Przytoczony art. 444 § 1 k.c. często stanowi podstawę prawną żądań, które poszkodowani zgłaszają przeciwko sprawcom deliktów lub ubezpieczycielom. Dochodzą oni wyrównania szkody majątkowej, tj. uszczerbku majątkowego, mogącego zostać wyliczonym w pieniądzu³.

Przepis ten znajduje w szczególności zastosowanie, jeśli miał miejsce wypadek komunikacyjny, w wyniku którego poszkodowany doznał określonych obrażeń ciała, a także w sporach o naprawienie szkody wywołanej błędem medycznym. Ofiara wypadku lub wadliwie leczony pacjent mogą uzyskać naprawienie szkody, jeżeli wykażą podstawę odpowiedzialności sprawcy zdarzenia (lub jego ubezpieczyciela), istnienie adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy szkodą a zdarzeniem oraz wysokość szkody. Zgodnie bowiem z ogólną regułą ciężaru dowodu (art. 6 k.c.) to poszkodowany, decydując się na zgłoszenie roszczenia sprawcy szkody (lub ubezpieczyciela sprawcy szkody), ma obowiązek udowodnienia odpowiedzialności sprawcy co do zasady oraz co do wysokości szkody⁴.

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., Dz.U.2019.1145.

² Na temat pojęć „uszkodzenie ciała” i „rozstrój zdrowia” zob. M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia w prawie polskim*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2012, nr 2 (nr specjalny), s. 11-12.

³ A. Sinkiewicz, *Pojęcie i rodzaje szkody w polskim prawie cywilnym*, „Rejent” 1998, nr 2, s. 65.

⁴ Zob. szerzej: A. Doliwa, [w:] M. Załucki (red.) i in., *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 12-13.

Wykładnia sformułowania „wszelkie wyniki z tego powodu koszty”, o jakim stanowi art. 444 § 1 k.c., ma kluczowe znaczenie w procesach odszkodowawczych. Z bogatego dorobku judykatury wynika, że odszkodowanie obejmuje szkodę *sensu largo*⁵. *Ratio* artykułu 444 k.c. to umożliwienie restytucji stanu istniejącego przez zdarzeniem, które doprowadziło do tego, że poszkodowany poniósł określone wydatki. Szkada, do której odnosi się art. 444 § 1 k.c., jest powstałą wbrew woli poszkodowanego różnicą pomiędzy jego obecnym stanem majątkowym a stanem, jaki by istniał, gdyby nie wystąpiło zdarzenie wywołujące szkodę. W literaturze wskazuje się, że sytuacja majątkowa pokrzywdzonego czynem może się zmieniać, a szkoda ma charakter dynamiczny⁶. Naprawienie szkody obejmuje zatem wszelkie wydatki, jakie poszkodowany poniósł w związku z doznanym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia. Obowiązek podmiotu odpowiedzialnego odszkodowawczo do pokrycia „wszelkich kosztów” jest jednak ograniczony przez kryterium celowości i konieczności, co wiąże się z powinnością zweryfikowania poszczególnych wydatków poczynionych przez poszkodowanego⁷.

Poszkodowany może niewątpliwie żądać odszkodowania obejmującego zwrot wydatków poniesionych na zakup leków, rehabilitację czy też dostosowanie mieszkania do potrzeb osoby niepełnosprawnej⁸. Jak trafnie wskazał Adam Szpunar, kwestia zbadania, czy określony wydatek poszkodowanego może być uznany za celowy w rozumieniu art. 444 § 1 k.c., jest sprawą delikatną; nie jest więc możliwe ustalenie ogólnych reguł rozliczania odszkodowań⁹, brak bowiem podstaw do sformułowania zamkniętego katalogu wydatków, które mogą być uznane za poniesione przez poszkodowanego w wyniku zaistnienia deliktu. Jednocześnie warto mieć na względzie, że sąd ustala *ad casum*, czy dane koszty miały charakter celowy i konieczny, czy też były zbyteczne, a zatem wykraczają poza zakres szkody, za którą odpowiada sprawca szkody (jego ubezpieczyciel).

Problematyka podstaw do obejmowania roszczeniem odszkodowawczym wydatków poszkodowanego na żywność w okresie rekonwalescencji nie była dotychczas przedmiotem pogłębionej analizy w literaturze przedmiotu. Tymczasem zagadnieniu temu warto się przyjrzeć, zważywszy, że szereg sporów sądowych opartych o art. 444 § 1 k.c. obejmuje również roszczenia związane z kosztami specjalnego wyżywienia poszkodowanego.

Jest powszechnie wiadomym, że osoby w okresie leczenia po wypadku często zmuszone są zadbać o właściwą dietę: starają się spożywać więcej niż zwykle owoców i warzyw, dbają o lepszą jakość przyjmowanych posiłków – by szybciej dojść do zdrowia. Należy więc się zastanowić, czy poszkodowany może domagać się od sprawcy wypadku (lub jego ubezpieczyciela) odszkodowania uwzględniającego dedykowane dla niego produkty spożywcze (np. owoce, soki, odżywki).

Niewątpliwie w przypadku, gdy wynika to ze ścisłych zaleceń lekarskich, żądanie takie będzie podlegało uwzględnieniu. Przykładem jest wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 9 marca 2018 r. w sprawie I ACa 1166/17¹⁰, gdzie uznano, że skoro z opinii biegłego wynika celowość poniesienia przez poszkodowaną kosztów na specjalne wyżywienie, to

⁵ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie VI ACa 60/19, LEX nr 2722104.

⁶ A. Sinkiewicz, *Pojęcie i rodzaje szkody...*, s. 65-66.

⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2019 r., V CSK 599/17, LEX nr 2617373.

⁸ B. Bładowski, A. Gola, *Szkoda i odszkodowanie*, Warszawa 1984, s. 65.

⁹ A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998, s. 144.

¹⁰ LEX nr 2484212.

roszczenie w tym zakresie było usprawiedliwione, a kwota miesięcznego dodatkowego wyżywienia na poziomie 500 zł odpowiadała zasadom doświadczenia życiowego.

Czy jednak sąd może uznać wydatki na żywność dla poszkodowanego (a właściwie wydatki na dożywianie poszkodowanego) w okresie rekonwalescencji za wydatek celowy i konieczny w rozumieniu art. 444 § 1 k.c., gdy brak szczególnych wskazań lekarskich ku rozszerzeniu diety? A jeżeli tak, to czy żądanie zwrotu kosztów wyżywienia może być skutecznie dochodzone w postępowaniu sądowym o odszkodowanie, jeśli poszkodowany nie dysponuje bezpośrednimi dowodami, że tego rodzaju dieta była uzasadniona względami medycznymi, a nie – że poszkodowany w ten sposób starał sobie uprzyjemnić czas dochodzenia do pełni zdrowia? W judykaturze dostrzec można dwa przeciwstawne stanowiska w przedmiocie uznawania zwiększonych kosztów wyżywienia jako składników dochodzonego odszkodowania. W świetle pierwszego nie jest możliwe uwzględnienie powództwa o odszkodowanie w zakresie zwiększonych kosztów na wyżywienie poszkodowanego, jeżeli nie zostanie wykazane, że tego rodzaju wydatki były uzasadnione i celowe w świetle wskazań wiedzy medycznej (zazwyczaj ujmowanych w opinii biegłego). Natomiast zgodnie z drugim zapatrywaniem poszkodowany może domagać się obciążenia sprawcy czynu niedozwolonego kosztami związanymi ze zwiększonymi wydatkami na żywność, nawet jeśli brak było ścisłych zaleceń lekarskich, by taką nadzwyczajną dietę stosować. Powyższe stanowisko uzasadniono pozytywnym wpływem takiego sposobu odżywiania na proces leczenia. Dopiero gdyby z zaleceń lekarskich wynikała konieczność zachowania w danym okresie czasu restrykcyjnej diety, sąd nie mógłby uwzględnić wydatków na wyżywienie jako niezgodnych z tymi zaleceniami.

Bez względu jednak na to, który z zaprezentowanych poglądów prawnych zostanie przyjęty przez sąd orzekający w konkretnej sprawie, podstawowe znaczenie ma zawsze wykazanie należytej inicjatywy dowodowej przez poszkodowanego występującego z roszczeniem odszkodowawczym. Żądanie zwrotu wydatków poniesionych na zakup specjalnego wyżywienia nie zostanie uwzględnione (bez względu na to, czy taka dieta była zalecana przez lekarzy), jeśli strona powodowa nie udowodni wysokości szkody. Na tę okoliczność zwrócił uwagę Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 5 kwietnia 2018 r. w sprawie I ACa 1256/17¹¹, który uznał za niewykazane żądanie przyznania powódce odszkodowania obejmującego zakup specjalnego wyżywienia w kwocie 14 tys. zł. Sąd ten podkreślił bowiem, że powódka nie przedstawiła żadnych wniosków dowodowych na okoliczność poczynienia tego rodzaju zakupów i jednocześnie zaznaczył, że bez względu na zdarzenie powódka i tak musiałaby ponosić koszty swojego wyżywienia. Sąd, powołując się na art. 6 k.c., stwierdził więc, że żądanie powódki nie zasługiwało na uwzględnienie, skoro nie zostały zgłoszone dowody na tę okoliczność¹².

UZALEŻNIENIE ODSZKODOWANIA OD OPINII BIEGŁYCH SĄDOWYCH

Zgodnie z przytoczonym pierwszym stanowiskiem jeśli w opinii biegłego nie stwierdzono konieczności spożywania przez poszkodowanego specjalnych posiłków, nie ma podstaw do uznania wydatków na ten cel za objęte dyspozycją art. 444 § 1 k.c. Takie za-

¹¹ LEX nr 2576232.

¹² Zob. też wyrok Sądu Okręgowego w Olsztynie z dnia 30 grudnia 2013 r., I C 45/13, LEX nr 1846067.

patrywanie wyraził w szczególności Sąd Apelacyjny w Łodzi w wyroku z dnia 14 grudnia 2018 r., I ACa 149/18¹³. Sąd ten ocenił, że skoro biegli nie stwierdzili konieczności stosowania przez powódkę specjalnej diety, to nie było podstaw do obciążenia strony pozwanej obowiązkiem obejmującym odszkodowanie z tego tytułu.

Analogiczny pogląd zaprezentował Sąd Okręgowy w Nowym Sączu w wyroku z dnia 19 maja 2016 r. w sprawie I C 453/13¹⁴. Sąd ten stanął na stanowisku, że żądanie powódki w zakresie zwrotu poniesionych wydatków na zakup krakersów, winogron i soków było niezasadne. Sąd podkreślił, że pacjent w szpitalu ma zapewnione żywienie, co jest okolicznością powszechnie wiadomą na podstawie doświadczenia życiowego. Sąd okręgowy stwierdził też, że powódka mogła kupować określoną żywność bez względu na to, czy podejmowała leczenie, a więc ich zakupu w tym zakresie nie należało wiązać ze szkoda, za którą odpowiadała strona pozwana.

Podobne zapatrywanie wyraził Sąd Rejonowy w Gdyni w wyroku z dnia 2 lutego 2017 r. w sprawie I C 906/14¹⁵. Sąd swoje ustalenia w tym zakresie poczynił na podstawie opinii biegłego sądowego, który wykluczył wpływ diety na proces leczenia ortopedycznego. Sąd doszedł więc do przekonania, że z tego względu nie zaistniał związek przyczynowy pomiędzy poniesionymi przez powoda wydatkami na zakup dodatkowego żywienia a zaniedbaniami pozwanej.

Oczywiście, jeśli powód nie wykaże przed sądem wysokości ponoszonych wydatków na żywienie, a strona pozwana kwestionuje swoją odpowiedzialność z tego tytułu, nie ma podstaw do uwzględnienia żądania w tym zakresie. W tym kontekście warto przywołać wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 3 lipca 2014 r. w sprawie VI ACa 251/14¹⁶. Sąd okręgowy jako sąd pierwszej instancji przyznał na rzecz powoda odszkodowanie, w ramach którego uwzględniono koszty żywienia poniesione przez poszkodowanego. Sąd apelacyjny uznał jednak, że powód nie wykazał celowości rozliczenia tego wydatku w prowadzonym postępowaniu sądowym. Sąd ten ocenił, że powód nie tylko nie udowodnił poniesionych kosztów, ale nawet ich nie uprawdopodobnił. Sąd zwrócił też uwagę, że na podstawie opinii biegłych sądowych ustalono, że poszkodowany nie wymagał specjalnej diety, co wykluczało możliwość zasądzenia od pozwanego odszkodowania dochodzonego z tego tytułu.

ZWIĘKSZONE KOSZTY WYŻYWIENIA JAKO SKŁADNIK SZKODY

Drugie z zaprezentowanych stanowisk jurydycznych opiera się na założeniu, że zwiększone wydatki na żywność należy traktować jako uzasadnione, skoro pozytywnie wpływają na proces rekonwalescencji chorego. Zgodnie z tym zapatrywaniem nawet mimo braku stwierdzenia w opinii biegłych ich niezbędności wydatki na dodatkowe żywienie mogą być brane pod uwagę jako składniki należnego odszkodowania, skoro mają związek z procesem dochodzenia chorego do zdrowia.

Takie stanowisko wyraził w szczególności Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 21 maja 1973 r., II CR 194/73¹⁷. W orzeczeniu swym stwierdził, że lepsze jakościowo potrawy, owoce i słodczyce, choćby nie wynikały z zaleceń lekarza, są z reguły dla pacjenta celowe, mają

¹³ LEX nr 2637786.

¹⁴ LEX nr 2272481.

¹⁵ LEX nr 1954794.

¹⁶ LEX nr 1587393.

¹⁷ LEX nr 4837.

bowiem pozytywny wpływ psychiczny na rekonwalescenta. Sąd Najwyższy uznał więc, że w pojęciu „wszelkie koszty”, o jakim mowa w art. 444 § 1 k.c., mieszczą się również i zwiększone wydatki na wyżywienie poszkodowanego. W uzasadnieniu zaznaczono jednak, że powyższego zapatrywania nie można stosować w tych przypadkach, w których lekarze wyraźnie zalecają ograniczoną dietę dla pacjenta.

Pogląd ten podzielił Sąd Najwyższy również w wyroku z dnia 19 czerwca 1975 r. w sprawie V PRN 2/75¹⁸, uznając, że pomidory, jako wyszukany w dacie orzekania produkt, były uzasadnione jako składnik diety poszkodowanego, ułatwiały mu bowiem dochodzenie do zdrowia. Zapatrywanie Sądu Najwyższego było odmienne niż sądu wojewódzkiego, który odmówił uwzględnienia wydatków w tym zakresie jako elementu należnego powodowi odszkodowania. W orzeczeniu tym Sąd Najwyższy ocenił, że wobec nieuwzględnienia wydatków na wyżywienie powoda w okresie rekonwalescencji doszło do zaniżenia należnych mu świadczeń odszkodowawczych. Sąd Najwyższy zwrócił również uwagę na celowość uwzględniania takich wydatków w procesie odszkodowawczym, tym bardziej że na okoliczność specjalnej diety, bogatej w witaminy, zwrócił uwagę biegły.

W podobnym duchu wypowiedział się Sąd Okręgowy w Radomiu w wyroku z dnia 29 czerwca 2015 r., I C 129/13¹⁹. Sąd ten podkreślił, że zdaniem biegłych powódka nie wymagała specjalnej diety. W ocenie sądu istniały jednak podstawy do tego, by powódka spożywała dodatkowe owoce czy produkty białkowe w okresie dochodzenia do pełni sprawności. Sąd zwrócił uwagę, że na pomyślny przebieg leczenia duży wpływ ma stan psychiki, nawyki i przyzwyczajenia rekonwalescenta.

Również kielecki sąd rejonowy w wyroku z dnia 24 sierpnia 2018 r. w sprawie I C 2244/16²⁰ przyjął, że powódka, dochodząc do sprawności, mogła spożywać m.in. większą niż normalnie ilość cielęciny i ujmować wydatki z tego tytułu w ramach odszkodowania należnego jej od strony pozwanej. Powódka przez blisko pół roku przebywała bowiem na specjalnej wysokobiałkowej diecie, spożywając m.in. cielęcinę kupowaną dla niej przez ojca. Taka dieta miała ułatwić powódce zrastanie się złamanej ręki. Poniesione na ten cel środki sąd rejonowy uwzględnił jako mieszczące się w granicach pełnego odszkodowania w rozumieniu art. 444 § 1 k.c.

NIEJEDNOLITA PRAKTYKA ORZECZNICZA

Z przedstawionego wyboru orzecznictwa wynika, że część sądów stoi na stanowisku, zgodnie z którym opinia biegłego sądowego jest kluczowa dla uwzględnienia w ramach należnego odszkodowania kosztów specjalnej, tj. droższej diety (o ile dojdzie do wykazania tych wydatków). Z kolei inne sądy uznają, że pozytywne stanowisko biegłego sądowego nie jest traktowane jako warunek *sine qua non* do przyznania stronie odszkodowania obejmującego poniesione koszty wyżywienia.

Nie można przy tym uznać, że zażywanie określonych posiłków, stosowanie określonych diet w odniesieniu do konkretnych przypadków osób je stosujących stanowi fakt powszechnie znany. W tym kontekście warto rozważyć, czy ocena kwestii, w jaki sposób powinien odżywiać się poszkodowany, w ogóle wymaga zasięgnięcia wiadomości specjalnych,

¹⁸ LEX nr 12356.

¹⁹ LEX nr 2164842.

²⁰ LEX nr 2609444

a zatem, czy zachodzi tu konieczność przeprowadzania dowodu z opinii biegłego sądowego, czy też stanowi ona fakt powszechnie znany, o jakim mowa w art. 228 § 1 k.p.c.²¹ Na podstawie przepisu art. 228 § 1 k.p.c. fakty powszechnie znane nie wymagają dowodu. Sąd bierze je pod rozwagę nawet bez powołania się nań przez strony. Notoryjne fakty to takie, które powinny być wiadome każdej dostatecznie rozeznanej osobie²². W tym kontekście trudno uznać, by sposób żywienia właściwy dla poszkodowanego deliktem miał wchodzić w zakres informacji powszechnie znanej. Tego rodzaju wiadomości należą do informacji specjalistycznych, a zatem nie mogą być traktowane jako wiadomości powszechnie znane²³. W świetle art. 278 k.p.c. w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii. Zwrócić należy uwagę, że prawodawca w przywołanym przepisie posłużył się sformułowaniem „może wezwać”, nie zaś – „wzywa”. Taka redakcja przepisu może rodzić wątpliwości, czy skorzystanie z opinii biegłych sądowych w sprawach wymagających zasięgnięcia wiadomości specjalnych jest obowiązkiem, czy tylko możliwością, z której sąd może skorzystać wedle własnego uznania²⁴. Należy jednak uznać, że jeśli określone zagadnienie wykracza poza wiedzę ogólną, to kwestię tę na etapie sporu sądowego powinien wyjaśnić specjalista – biegły sądowy²⁵. Sąd nie dysponuje wiedzą ekspercką na temat właściwego odżywiania się osób poszkodowanych. Samo przesłuchanie sądu (sędziego) o tym, że bardziej urozmaicona dieta może być korzystna dla poszkodowanego w procesie rekonwalescencji, nie powinno skłaniać sądu do zaniechania zasięgnięcia opinii biegłego z zakresu medycyny, nauk o zdrowiu lub dietetyki. To na biegłych sądowych spoczywa bowiem obowiązek wyjaśnienia zagadnień specjalistycznych²⁶. Sąd nie może również wbrew opiniom biegłych ustalać określonych kwestii, jeśli ich wyjaśnienie wymaga uzyskania wiadomości specjalnych²⁷.

Z powyższego wypływa wniosek, że jeśli przed sądem przeprowadzony zostanie dowód z opinii biegłego sądowego z zakresu medycyny lub dietetyki, z którego wypływać będzie wniosek, że określone nadzwyczajne odżywianie się było dla poszkodowanego konieczne z punktu widzenia procesu leczniczego, to tego rodzaju wydatek niewątpliwie należy uznać za konieczny i celowy w rozumieniu art. 444 § 1 k.c.²⁸ Natomiast odrębną kwestią jest to,

²¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U.2019.1460).

²² Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 30 listopada 2018 r., I ACa 164/18, LEX nr 2706905.

²³ Por. A. Turczyn, [w:] O.M. Piaskowska (red.) i in., *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 665.

²⁴ J. Włodarczyk-Madejska, *Opinia biegłego w sprawach cywilnych w świetle badania aktowego*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2017, nr 31, s. 156.

²⁵ Szerzej A. Partyk, *Dowód z opinii instytutu naukowego (art. 290 k.p.c.) w świetle orzecznictwa sądowego – wybrane zagadnienia*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, nr XIX (zeszyt specjalny), s. 141-142.

²⁶ Por. A. Borys, *Opinia biegłego lekarza jako dowód w procesie medycznym – wybrane aspekty*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2017, nr 7, s. 60, 62.

²⁷ Ibidem, s. 66.

²⁸ Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 10 czerwca 2015 r. w sprawie I ACa 266/14 (LEX nr 1771300), w którym sądy obu instancji uznały za zasadne obciążenie pozwanej zwiększonymi kosztami żywienia powoda. Sąd Apelacyjny podkreślił, że z opinii biegłego wprost wynikała konieczność stosowania u poszkodowanego specjalnej diety. Powód, żywiony przez sondę, przyjmował wysokobiałkowe produkty, a koszty takiego żywienia są – wg biegłego – droższe o ok. 20–25% od wydatków ponoszonych w tej materii przez osobę zdrową. Sąd zwrócił też uwagę, że koszty żywienia powoda zostały stosownie udokumentowane rachunkami, a pozwany nie zdołał podważyć celowości takiej diety z punktu widzenia procesu leczniczego powoda.

czy poniesienie kosztów z tego tytułu zostanie wykazane przez poszkodowanego (tj. czy będzie on dysponował stosownymi rachunkami bądź fakturami VAT, które pozwolą na ustalenie wielkości wydatków poniesionych na ten cel).

Dla wykazania przez poszkodowanego, że poniósł celowe i konieczne wydatki na swoje dożywianie w okresie rekonwalescencji, nieodzowny wydaje się dowód z opinii biegłego określonej specjalności. Opinię w tym przedmiocie mógłby przeprowadzić biegły lekarz, jeśli określona dieta miała wspomóc proces leczenia i rehabilitacji poszkodowanego, lub być pomocna przy odzyskiwaniu przez niego sprawności. Nie bez znaczenia może być również dowód z opinii biegłego z zakresu dietetyki co do właściwego doboru produktów spożywczych w okresie rekonwalescencji. Specjalista w tej dziedzinie mógłby bowiem ocenić, czy określona dieta miała wpływ na powrót poszkodowanego do zdrowia i czy była wskazana w procesie rekonwalescencji. Ocena taka nie odwoływałaby się jedynie do wydatków koniecznych dla prawidłowego przebiegu leczenia, lecz również do szerszej wiedzy z zakresu odżywiania. Tego rodzaju kompleksowe spojrzenie miałyby zatem ten walor, że pozwalałoby na dokonanie oceny zasadności poniesienia przez poszkodowanego zwiększonych wydatków na żywność, nie tylko przez pryzmat ich niezbędności wynikającej ze ścisłych zaleceń lekarskich, ale również z punktu widzenia ich celowości dla ogólnego stanu zdrowia i dobrostanu poszkodowanego.

Należy jednak rozważyć, czy jeśli z opinii biegłych nie wynika, że zakup określonej żywności był konieczny dla procesu powrotu poszkodowanego do zdrowia, to poczynione na ten cel wydatki mogą mimo wszystko mieścić się w granicach należnego mu odszkodowania. W niektórych przypadkach z opinii biegłych lekarzy nie wynika wprost, aby celowym było spożywanie pokarmów lepszej jakości lub większej ilości owoców i warzyw, a mimo to poszkodowany podnosi, że określona dieta z rozmaitych względów miała wpływ na proces jego dochodzenia do zdrowia oraz samopoczucie. W moim przekonaniu tego rodzaju subiektywne przeświadczenie poszkodowanego nie może samo w sobie uzasadniać zaliczenia wydatków na zakup żywności w poczet zasadnych roszczeń odszkodowawczych. Dopiero bowiem jednoznaczne uznanie, że określona dieta była potrzebna w procesie dochodzenia poszkodowanego do zdrowia, może uzasadniać twierdzenie, że tego rodzaju wydatki były usprawiedliwione i konieczne. Oczywiście niejednokrotnie może zdarzyć się, że poszkodowany, lepiej się odżywiając, ma lepsze samopoczucie, dzięki czemu szybciej odzyskuje siły, jednak samo generalne przekonanie o powyższym nie jest jeszcze wystarczające dla przypisania innemu podmiotowi (sprawcy szkody, ubezpieczycielowi) obowiązku pokrycia wydatków poniesionych na ten cel. Decydujące znaczenie ma tu bowiem adekwatny związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy szkodą a zdarzeniem, za którego skutki dany podmiot odpowiada. Uznanie zaś, że zakup określonych produktów spożywczych pozostaje w takim adekwatnym związku, nie może opierać się jedynie na generalnych i ogólnikowych przeświadczeniach, lecz wymaga poparcia stanowiskiem specjalisty z zakresu medycyny lub dietetyki. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że „sposób żywienia jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na stan zdrowia i samopoczucie jednostki”²⁹,

²⁹ M. Bienkiewicz, E. Bator, M. Bronkowska, *Blonnik pokarmowy i jego znaczenie w profilaktyce zdrowotnej*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2015, nr 96, s. 57. Zob. też: M. Łukowicz, *Rekonwalescencja jako element rehabilitacji leczniczej*, „Acta Balneologica” 2014, nr 4, s. 225-226.

co koresponduje z utrwalonym w społeczeństwie przekonaniem w tej materii. Teza ta nie oznacza jednak, że w każdym przypadku poszkodowany może dowolnie rozszerzać dietę, a wszelkie wydatki z tym związane obciążają sprawcę zdarzenia lub ubezpieczyciela.

Zwrócić należy uwagę, że pogląd Sądu Najwyższego przedstawiony w uchwale z dnia 19 czerwca 1975 r. w sprawie V PRN 2/75, w którym uznano wydatki na pomidory za uzasadniony składnik odszkodowania należnego poszkodowanemu, zostało wydane w okresie, w którym żywność była reglamentowana. Owoce i warzywa dostępne były wówczas sezonowo. Za niedostępne, a przez to luksusowe, uznawano wówczas chociażby cytrusy³⁰. Zwrócenie uwagę na tę okoliczność powinno stanowić asumpt do bardzo ostrożnego powielania wskazanego poglądu orzeczniczego w obecnych czasach, gdy dostęp do żywności, w tym importowanych owoców i warzyw, jest powszechny. To zaś ma wpływ na możliwość korzystania z urozmaiconych posiłków, jeśli tylko pozwala mu na to sytuacja ekonomiczna.

Uwzględniając zatem aktualne realia, jako uzasadnione jawi się przyjęcie założenia, że dopóki z opinii biegłego nie wynika, że określone koszty dożywiania były w przypadku poszkodowanego uzasadnione i konieczne, dopóty roszczenie w zakresie odszkodowania obejmującego zwrot wydatków na ten cel nie powinno być przez sąd uwzględnione. Sprawca zdarzenia lub ubezpieczyciel nie może bowiem ponosić odpowiedzialności majątkowej z tego powodu, że poszkodowany po poniesieniu uszczerbku na zdrowiu samowolnie zmienił dietę i spożywał pokarmy niemające realnego związku ze stanem jego zdrowia (np. kupował słodczyce, choć wcześniej od nich stronił), choćby w subiektywnym przekonaniu poszkodowanego było to działanie uzasadnione. Nawet gdyby tego rodzaju wydatki mogły być uznane za wspomagające sprawność lub samopoczucie poszkodowanego, to bez uznania je za potrzebne w świetle wiedzy medyczno-dietetycznej trudno przyjąć je za konieczne. Oceny tej nie może zmienić nawet rozpowszechnione w pewnych środowiskach przekonanie, że osoby poszkodowane mają prawo do bardziej wyszukanej diety. Osoba, która występuje z roszczeniem cywilnym, nie może z samego tylko faktu poszkodowania określonym zdarzeniem wywodzić uprawnienia do włączenia do swego jadłospisu nadzwyczajnych składników – kosztem strony pozwanej. Przyjęcie odmiennego zapatrywania pozostawałoby w kolizji z konstrukcją odpowiedzialności odszkodowawczej przyjętą w polskim prawie cywilnym.

DOCHODZENIE ROSZCZEŃ ODSZKODOWAWCZYCH – ASPEKTY PROCESOWE

Prezentowane rozważania warto uzupełnić o wybrane kwestie odnoszące się do czynności procesowych, jakie strona powinna przedsięwziąć w razie wytoczenia powództwa o odszkodowanie, którego składnikiem są zwiększone koszty żywienia.

³⁰ Por. E. Kępa, *Antropologiczna refleksja nad zeszytem z przepisami. Kobieta codzienność kuchenna i PRL*, [w:] A. Kisielewska (red.) i in., *PRL-owskie re-sentymenty*, Gdańsk 2017, s. 114. Zob. też: E. Garstka, *W czasach, gdy cierpi i wali się w gruzy całe społeczeństwo, prosperuje tylko jedno przedsiębiorstwo: „obsługa żołądka”. Zmiany społeczno-kulturowe dostrzegalne dzięki analizie wstępów wybranych polskich ksiąg kucharskich od połowy XIX do początku XXI wieku*, [w:] W. Żarski (red.), *Kuchnia i stół w komunikacji społecznej. Tekst, dyskurs, kultura*, Wrocław 2017, s. 62.

Niewątpliwie konieczne jest wyjaśnienie w uzasadnieniu pozwu podstawy faktycznej i prawnej dochodzonego żądania. Powód powinien wskazać, jakiego rodzaju posiłki spożywał w związku z okresem rekonwalescencji i jakiego rodzaju posiłki spożywał w okresie przed rozpoczęciem leczenia. Poszkodowany powinien także przedstawić stosowne szczegółowe wyjaśnienie kosztów, jakie poniósł.

Należy rozważyć, na podstawie jakich środków dowodowych sąd mógłby czynić ustalenia kluczowe dla sprawy oraz określić wysokość poniesionych kosztów. W tym zakresie konieczne wydaje się złożenie wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego sądowego lekarza lub dietetyka na okoliczność ustalenia zwiększonych potrzeb żywieniowych, zapotrzebowania kalorycznego, przeciwwskazań do spożywania określonych posiłków itp. Nadto jako dowód faktu, że spożywał dodatkowe posiłki w okresie rekonwalescencji, powód powinien złożyć wnioski dowodowe o czynienie ustaleń na podstawie dokumentów w postaci rachunków i faktur VAT, a także zaświadczeń lekarskich i dokumentacji przebiegu leczenia. Tego rodzaju ustalenia mogą być też czynione na podstawie zeznań świadków i subsydiarnego dowodu z przesłuchania powoda, co uzasadnia zgłoszenie żądań w tym przedmiocie w pozwie. Zwrócić należy uwagę, że na podstawie art. 235(1) k.p.c. we wniosku o przeprowadzenie dowodu strona jest obowiązana oznaczyć dowód w sposób umożliwiający jego przeprowadzenie oraz wyszczególnić fakty, które mają zostać tym dowodem wykazane. Jak zauważa się w literaturze *de lege lata*, należy nie tylko dokładnie oznaczyć fakty, które mają być udowodnione, ale również precyzyjnie oznaczyć każdy środek dowodowy z konkretnym faktem³¹. Należy więc uznać, że powód, który chce dochodzić od pozwanego zwiększonych kosztów wyżywienia, powinien składać określone wnioski dowodowe (np. „przeprowadzenie dowodu z faktury VAT nr... z dnia...”) na potwierdzenie zakupu określonych produktów spożywczych. Niewłaściwym byłoby zatem domaganie się przeprowadzenia tego wniosku dowodowego na okoliczność zakupu określonych produktów spożywczych³².

Biorąc pod uwagę majątkowy charakter dochodzonego świadczenia, konieczne jest też podanie w pozwie wartości przedmiotu sporu. Aby prawidłowo obliczyć wartość przedmiotu sporu w zakresie odszkodowania za zwiększone koszty wyżywienia, poszkodowany powinien wyliczyć sumę żądanych świadczeń z tego tytułu (art. 19 k.p.c.)³³. W przypadku gdyby poszkodowany domagał się przyznania mu świadczeń z tego tytułu na przyszłość, to wartość przedmiotu sporu wyliczyć należy w oparciu o przepis art. 22 k.p.c., dotyczący świadczeń o charakterze powtarzającym się, skoro ta norma znajduje zastosowanie m.in. w zakresie świadczeń mających zaistnieć w przyszłości³⁴. Gdyby zaś powód domagał się, oprócz już poniesionych kosztów, dodatkowego wyżywienia – także świadczenia na przyszłość, które miałyby pokryć koszty wyżywienia – to należałoby oddzielnie obliczyć obie wartości, a następnie je zsumować (art. 21 k.p.c.).

Jeśli z materiału dowodowego wynikać będzie, że dla zdrowia poszkodowanego zalecane było spożywanie określonych rodzajów pokarmu, których zakup wiązał się z dodat-

³¹ Zob. A. Turczyn, [w:] O.M. Piaskowska (red.) i in., *Kodeks...*, s. 696. Zob. też: A. Partyk, [w:] *Proces cywilny. Sprawa o zadośćuczynienie i odszkodowanie. Od wniesienia pozwu do prawomocnego wyroku*, red. A. Partyk, Warszawa 2020, s. 119.

³² A. Turczyn, [w:] O.M. Piaskowska (red.) i in., *Kodeks...*, s. 695.

³³ Szerzej: A. Partyk, [w:] O.M. Piaskowska (red.) i in., *Kodeks...*, s. 92-94.

³⁴ Por. *ibidem*, s. 101.

kowymi wydatkami w okresie rekonwalescencji, to wysokość należnego w tym zakresie odszkodowania może zostać wykazana dowodami w postaci rachunków, faktur VAT, a także zeznaniami świadków oraz samego poszkodowanego. Należy jednak zwrócić uwagę, że wysokość szkody nie jest tu wyznaczana jedynie kosztami zakupu określonych produktów spożywczych. Znaczenie ma również to, jakie były wydatki poszkodowanego z tytułu wyżywienia przed doznaniem uszczerbku na zdrowiu, będącego podstawą odszkodowania, poszkodowany powinien zatem wyliczyć różnicę pomiędzy kosztami wyżywienia po zaistnieniu zdarzenia wywołującego szkodę, a kosztami, które ponosił wcześniej. W innym wypadku poszkodowany stawałby się bezpodstawnie wzbogacony kosztem podmiotu odpowiedzialnego odszkodowawczo. Nie ma bowiem żadnych podstaw do tego, by zakresem należnego odszkodowania obejmować równowartość kosztów wyżywienia poszkodowanego, jakie ponosiłby on również wtedy, gdyby nie doszło do zdarzenia skutkującego powstaniem uszczerbku na zdrowiu. A zatem po zweryfikowaniu, że określone wydatki na żywność w okresie leczenia i rekonwalescencji poszkodowanego były usprawiedliwione, sąd powinien również ustalić, jakiego rzędu czynił poszkodowany wydatki na zakup właściwej żywności w okresie poprzedzającym zdarzenie. Różnica pomiędzy tymi wartościami będzie wyznaczała wysokość należnego odszkodowania.

W niektórych wypadkach celowe może okazać się skorzystanie przez sąd z instytucji ujętej w art. 322 k.p.c., na mocy którego jeżeli w sprawie m.in. o naprawienie szkody sąd uzna, że ścisłe udowodnienie wysokości żądania jest niemożliwe, nader utrudnione lub niecelowe, może w wyroku zasądzić odpowiednią sumę według swej oceny opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy. Z istoty rzeczy może być poważnie utrudnione drobiazgowo wykazanie, ile dokładnie poszkodowany wydatkował na żywność w okresie przed doznaniem uszczerbku na zdrowiu, a ile po tym zdarzeniu. Stąd norma procesowa *ius moderandi* niejednokrotnie może znajdować praktyczne zastosowanie w sprawach o odszkodowanie obejmujące dodatkowe koszty wyżywienia poszkodowanego. Mieć należy na uwadze, że przepis art. 322 k.p.c. nie znajduje zastosowania przy bierności strony powodowej, która nie zgłasza właściwych wniosków dowodowych, lecz gdy mimo tej inicjatywy dokładne ustalenie wysokości szkody nie jest możliwe (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 18 lutego 2019 r., I ACa 649/18, LEX nr 2669390)³⁵. Sąd, wyposażony w instrument procesowy z art. 322 k.p.c., może uznać, że powód nie jest zobowiązany do wykazania każdego składnika odszkodowania, jeśli ze zgromadzonego materiału dowodowego wynikać będzie, jakiego rzędu wydatki ponosił on na zakup dodatkowej żywności.

Należy przy tym również dopuścić złożenie wniosku o przyznanie odszkodowania na przyszłość obejmującego koszty wyżywienia poszkodowanego, jeśli możliwe jest wyliczenie, jakiego rzędu koszty mają być poniesione na ten cel. Gdyby jednak tego rodzaju żądanie zostało przez sąd uznane w procesie za niewykazane i jako takie oddalone, nie uniemożliwiłoby to w czasie późniejszym dochodzenia przez powoda od strony pozwanej tego rodzaju wydatków, jeśli zostałyby one poniesione i odpowiednio udokumentowane w toku kolejnego procesu. W tym wypadku nie zaistniałby bowiem stan *res iudicata* (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c.).

³⁵ Por. T. Wiśniewski, *Kilka słów na temat prawa sędziowskiego w postaci moratorium sędziowskiego*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3, s. 574.

ZAKOŃCZENIE

Bez względu na to, czy w przyszłości dojdzie do uchwalenia nowego Kodeksu cywilnego, wydaje się, że ustawodawca nie wyeliminuje z systemu prawnego normy wynikającej z obecnego art. 444 § 1 k.c. Nie sposób bowiem zakładać, by w razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia osoby poszkodowane nie dysponowały możliwością dochodzenia odszkodowania wyznaczanego przez wszelkie koszty poniesione w związku z poniesioną szkodą. Co więcej, w dobie nieustannego rozwoju szeroko pojętych nauk medycznych można prognozować coraz powszechniejsze zgłaszanie przez poszkodowanych roszczeń odszkodowawczych, których składnikiem będą także wydatki związane ze specjalną dietą, dobraną dla poprawy stanu zdrowia i ułatwiającą proces rekonwalescencji. Dopuszczalność uwzględniania jako składnika odszkodowania dodatkowych wydatków na żywność – jeśli jest to uzasadnione względami zdrowotnymi, zdaje się zresztą nie budzić poważniejszych wątpliwości. Natomiast skuteczność dochodzenia roszczeń tego rodzaju zapewne będzie uzależniona od aktywności procesowej poszkodowanych i właściwego doboru środków dowodowych, którymi wykazywać będą konieczność i celowość poniesienia wydatków tego rodzaju.

Bibliografia

- Bienkiewicz M., Bator E., Bronkowska M., *Biłonnik pokarmowy i jego znaczenie w profilaktyce zdrowotnej*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2015, nr 96.
- Borys A., *Opinia biegłego lekarza jako dowód w procesie medycznym – wybrane aspekty*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2017, nr 7.
- Gola A., *Szkoda i odszkodowanie*, Warszawa 1984.
- Łukowicz M., *Rekonwalescencja jako element rehabilitacji leczniczej*, „Acta Balneologica” 2014, nr 4.
- Kisielewska A. (red.) i in., *PRL-owskie re-sentymenty*, Gdańsk 2017.
- Partyk A., *Dowód z opinii instytutu naukowego (art. 290 k.p.c.) w świetle orzecznictwa sądowego – wybrane zagadnienia*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, nr XIX (zeszyt specjalny).
- Partyk A. (red.) i in., *Proces cywilny. Sprawa o zadośćuczynienie i odszkodowanie. Od wniesienia pozwu do prawomocnego wyroku*, Warszawa 2020.
- Piaskowska O.M. (red.) i in., *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Sinkiewicz A., *Pojęcie i rodzaje szkody w polskim prawie cywilnym*, „Rejent” 1998, nr 2.
- Szpunar A., *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998.
- Wałachowska M., *Zadośćuczynienie pieniężne za uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia w prawie polskim*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2012, nr 2 (nr specjalny).
- Wiśniewski T., *Kilka słów na temat prawa sędziowskiego w postaci moratorium sędziowskiego*, „Polski Proces Cywilny” 2016, nr 3.

Włodarczyk-Madejska J., *Opinia biegłego w sprawach cywilnych w świetle badania aktowego*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne” 2017, nr 31.

Załużki M. (red.) i in., *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.

Żarski W. (red.), *Kuchnia i stół w komunikacji społecznej. Tekst, dyskurs, kultura*, Wrocław 2017.